

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Ioannis Ioviani Pontani. De Aspiratione Libri duo. Charon
Dialogus. Antonivs Dialogus. Activs Dialogus. Aegidivs
Dialogus. Asinvs Dialogus. De Sermone Libri Sex. Belli,
Qvod Ferdinandvs Senior ...**

Pontano, Giovanni Giovano

Venetiis, 1519

Andreas Contrarivs, Compater Herricvs. Elisivs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12960

ALVTEM vobis multam, atq; opulentam dicunt
Elisij Camenæ. COM. At nos & Elisium Haue
re, & Andream opulenter saluum esse iubemus, neq;
enim grammaticos adeo ueremur, ut opulentiam cum
salute coniungere timeamus. AN. O' Minime superstiosum homi
nem. Sed ut hoc facilius condonetur à nobis tibi, tamen ne in gram
maticorum iram incidas etiam, atq; etiam uide. COM. An obli
tus es Antoni, catellorum (hoc enim uerbo utebatur) eos persimiles di
centis qui de ossibus, deq; frustillis, ac muculis si quæ forte sub men
sam decidunt, rixentur. Odi ego amicum genus, stomachorq; agre
stem acerbitem, ac putidas insectationes. Sed amabo quinam inter
uos sermones erant? AN. Hoc ipsum agebamus, aut potius indigna
bamur, ab rabiosa eorum garrulitate, tuti nihil esse, siue uersiculum
edideris, siue epistolam scripseris, quorum ipsorum scriptis oculum
si admodum, nihil inertius, nihil inconcinnius, nihil oscitatius uideas,
quippe cum nihil supra grammaticum habeant. Et tamen operæ pre
tium est uidere, ne glecto, aut potius abiecto Cicerone, quantam præ
seferant dicendi artem, atq; scientiam. Inuasere rhetorum mate
riam, quorum etiam agros depopulati, quod uideant acutiora quæ
dam ut ipsi putant, à Quintiliano tradi, in Ciceronem sublatis si
gnis, agmineq; instructo procedunt, nec intellegunt Ciceronem sic
à Quintiliano laudari, ut hunc suspiciandum, hunc imitandum esse
moneat, dono quodam prouidentiae genitum in quem totas uirtutes su
as, eloquentia experiretur, Id deniq; non immerito consecutum, ut Ci
cero iam non hominis nomen sed eloquentiae habeatur? quod si lo
qui uera uolumus, illa uel summa Quintiliani laus est, quod diui
nae Ciceronis eloquentiae diligentissimus obseruator, atq; inspector fue
rit. Quid enim quauis acute ab eo in dicendi arte præcipitur, quod
non è Ciceronis fonte haustum sit? qd tam rarum, aut sepositum ostendi
tur, quod non Ciceronis orationum exemplis testimonijsq; doceamur, il
lum oratorem egisse, quæ post à Quintiliano, rhetoribusq; alijs consy
derata, atq; animaduersa scriptis obseruanda tradantur? Arguitur
Ciceronis de oratoris fine sententia, quod non sit dicere apposite ad per
suasionem, sed sit solum benedicere oratoris finis, nec uidet acutissi
mi hoies duplicem in oratore finem considerandum esse, quod Boethius
quidem uidit, si non tam acutus grammaticus, at certe rerum naturæ peris

tissimus, ac definiendi magnus artifex. Ait enim quod inter dialecticam, atq; rhetoricam interest, id in materia non cerni, quippe cum utraq; thesim, atq; hypotheseim subiectam habeat, sed in usu, cum altera interrogatione, altera perpetua oratione utatur, ac dialectica integris syllogismis, rhetorica enthymematibus gaudeat, Item in fine, quod dialectica quæ uult, extorquere ab aduersario conatur, rhetorica iudici persuadere. Siquidem dialecticus dialecticum tantum habet aduersum se constitutum, orator uero habet etiam iudicem, qui inter se, atq; aduersarium sententiam ferat. Quo circa oratoris finem duplici ratione considerandum esse censet, alterum quidem in oratore ipso, in iudice uero alterum. In ipso quidem benedicere, quod quid est aliud quam dicere apposite ad persuasionem? In iudice uero persuadere, neq; enim siqua impediunt oratorem quominus persuadeat, dum officium suum fecerit, igitur finem consecutus non est, siquidem qui officio suo cognatus est finis eum facto officio consequitur, ac tamen si eum qui extra positus est, finem non semper attingit, fine tamen suo contentus esse potest, sentiens artem ipsam, qui suus est fine non fraudari. Etenim medici opera cum in sanitatem intenta sit, Imperatoris in uictoriam, licet neuter finem qui extra constitutus est nonnunquam adipiscatur, uterq; tamen suum assequitur si alter ægrotum recte curauerit, alter exercitum, ac rem bellicam bene administrauerit. Duplex igitur oratoris finis est benedicere, ac persuadere, quod utrumq; Cicero complexus est, Et cum ait oratoris officium esse dicere apposite ad persuasionem, nam qui apposite dicit, bene quidem dicit, id quod Quintiliani sententiæ conuenit, iudicantis rhetoricæ finem ac summum esse benedicere. Et cum post subdit oratoris finem esse persuadere dictione, quia oratoris dictio apud iudicem est, complectitur qui sit pro suscepta causa benedicendi finis. Quod si orator dicendo persuadet, neq; enim temere à Cicerone dictum est, persuadere dictione, nec Quintiliano, nec oblatratoribus his dicere opus est, quod pecunia etiam persuadet, quod forma, quod alia etiam multa, nam nec pecunia dicendo persuadet, nec forma, trahit enim animos hominum pecunia rerum utilium cupiditate, ac gratia, forma uoluptatis. Ostendere autem ciuitates inde susceptum est, quod institutus est homini naturaliter misericordiæ affectus, qui tum uidendo, tum audiendo mouetur, idq; consilij prudentiæq; est agere. Quo orator cum utitur, non quidem dicendo, sed agendo persuadere conatur, Licet huiusmodi actiones oratoris propriæ sint, unde agere dicitur, quibus etiam uerba, gestumq; idoneum accommodat. Et ciuitaticum quidem

quidem ostentatio, non multum habitura est uirium si oratio defuerit, quæ lacrimas ac misericordiam excitet. Nam autoritas, dignitas, aspectus, si mutus fuerit, quomodo persuadeat, aut quid persuadeat? quod uero ad meritum recordationem attinet, an parum tibi loqui merita ipsa uidentur? quæ beneficiorum in rebus. quæ rerum fortiter gestarum memoriam reuocent, quæ gratitudinis ad moneant? Etenim eorum qui diem obire, siue amici, siue inimici fuerint, cum recordatio nos subit, quod ab ijs recte aut male facta quæ in mentem ueniunt loquendi uim quandam habeant, uel excitatur in nobis desyderiū, uel odiū renouatur. Quocirca loquuntur hæc quodammodo per se, ac nihilominus ut iudices, ut auditores moueant, dicente indigent, qui quo fuerit eloquentior, eo magis commouebit. Ac mihi quidem uidetur Cicero, tum addendo apposite ad persuasionem, tum dicendo persuadere dictione, auertisse à se id quod Quintilianus, pace eius dixerim, non modo non auertit, sed ne uidit quidem. Si quis enim quod declamatores faciunt, nullo dato iudice causam domi fingat, & utriusq; idest suas, & aduersarij partes agat, hinc acusando, illinc defendendo, huius nimirum erit finis tantum benedicere. Quid enim aliud in causa domi composita nullo uero aduersario, nullo iudice quaeretur nisi solum benedicere? quo fit ut in causa ficta idem sit finis, qui est in uera benedicere, neq; inter fingere, & apud iudicem uere agere aliquid intererit. quo quid magis absorum? quid magis absurdum? Hoc uidens Cicero declamatorem sic ab oratore se iunxit, ut quod unum intererat, id officium ac finem oratoris ostendendo exciperet, cauillumq; auerteret. Inter officium autem, & finem parum interesse Cicero ipse ostendit, cum docet in officio quid fieri, in fine quid officio conueniat considerari. Videtis quam plane per officium expresserit finem qui in oratore consideratur? cum quid fieri conueniat, ait. Porò quid facere oratorem conuenit, aut quæ eius officij partes sunt, nisi benedicere? quod quibus artibus et quæ faciundo assequi possit, ipse iam tenet, per finem uero ostenderit, id quod benedicendo quaeritur, persuadere. Nam cum ipse hominum actiones ob finem aliquem suscipiantur, ac finis alius alium respectare uideatur, finis ille quem in oratore ipso constitutum diximus hoc est benedicere, in alium illum finem intendit quod extra positus est, sicuti re est curandi finis ægroti sanitas, ac rei bellicæ bene administrandæ de hoste uictoriâ respiciat, ab illis enim ad has est uia. Etenim cum finis in rebus humanis sit, ut opinor, ad quem cuncta referantur, & cuius gratia fiunt cætera omnia, nimirum ut sit finis oratoris benedicere, be-

nedicendi ipsius finis est persuadere. Itaque si oratorem consyde-
 rare volumus ut dicentem tantum, finis eius erit benedicere, sin ut
 agentem in foro, ac iudicis animum quibus potest artibus in senten-
 tiam suam, atq; in causam, quam agendam suscepit trahere conten-
 dentem, Ciceronis de fine sententia erit absoluta, Quintiliani uero
 manca, atq; imperfecta. Nō consyderari autē forū, forensisq; actionis
 finē ab eo, q dicit oratoris finē esse benedicere, quis paucis, manifesto
 tamen ostendemus. Quintiliani ipsius cum de rhetoricæ noīe latine
 interpretando loquitur, uerba hæc sunt. Nā oratoria sic esset ut elo-
 cutoria, oratrix ut elocutrix. Illa autem de qua loquimur rhetorice ta-
 lis est, qualis eloquentia. Igitur si rhetorica eloquentia est, & orator
 erit eloquens. Eloqui autem aliud non est quā benedicere, qui enim
 eloquitur benedicit, & eloquentia erit benedicendi siue facultas, siue
 ars, siue scientia. Quare dicere oratoris finē esse benedicere, eius est,
 qui nec susceptæ in foro dictionis finem consyderat, ut si quis aratoris
 finem dixerit bene arare, cum bene arandi finis sit serere. Nec clien-
 tem respicit, non secus, ac si quis dixerit medici finem esse bene cura-
 re, quæ definitio ægroti ipsius qui medicum sibi adhibuit nullam uī
 detur habere rationem. At qui dicit oratoris finem esse dicere apposi-
 te ad persuasionem, & eius qui dicit, & eius pro quo dictio suscepta
 est, rationem complectitur. Quæ finitio perfecta quidem est, cum &
 officium eius qui dictionem suscepit ostendat, & causam idest fi-
 nem, cur officium susceptum sit, declaret. Quæ tamen in re pertinacio
 res non erimus, ut qui onus hoc defendendi Ciceronis, aduersus Qui-
 tilianum non susceperimus, quippe qui non oblatrando, sed quæren-
 do modestissime oratoris finem inuestigare nititur, quem quodam in
 loco dicentem audiamus. Nam illud genus ostentationi compositum,
 solam petit audientium uoluptatem. ideoq; omnes dicendi artes ape-
 rit, ornatumq; orationis exponit, ut q non insidietur, nec ad uictoriā,
 sed ad solum finem laudis, & gloriæ tendat. Quare quicquid erit
 sententijs populare, uerbis nitidū, figuris iucundū, tralationibus ma-
 gnificum, compositione elaboratum, uelut insitor quidam eloquen-
 tiæ intuendum et penē pertractandū dabit, nam euentus ad ipsum,
 non ad causam refertur. At ubi res agitur, & uera diminutio est, ul-
 timus sit famæ locus. Videtis ut his uerbis uictoriam quæri, non bene-
 dicendi laudem, & gloriam ostendit? Sentitis quid dicat, cum euen-
 tum non ad ipsum, sed ad causam referri dicat? Et quod hoc fortasse
 minus apertum esset, subdit ubi res agitur, & diminutio uera est,
 ultimus sit famæ locus, docens in uictoriam totis uiribus incumben-

dum, quæ quidem nisi persuaso iudice, ac benedicendi arte, viribusq; eloquentiæ expugnato comparari nequeat. Verum aduersus grammaticos istos inquam grammaticos hæc dicenda suscepimus, quorū dentibus ut nihil mordacius, sic moribus uenenosius nihil est, erras seq; non parum uideri potest Antonius, qui catellorum eos persimiles, ac non canes, immo rabidas canes, aut uenenosas potius aspidēs diceret. Operæpretium est etiam uidere quibus latratibus, quoq; impetu in Ciceronianam status definitionem ferantur. Sed nolo uobis hospiti præsertim huic, esse molestior. COM. Et hospiti huic, & cæteris qui assumus rem gratissimam feceris, quod declarare nostrum omnium tibi abunde perspectum in Ciceronem studium potest, & hospitis tanta in te audiendo attentio. Sed de Antonio aliter tibi persuadeas uelim. Narrare enim solebat, grammaticorum rationem nullam esse prætoribus, quippe qui furentium in numero haberentur, cumq; furoris, atq; amentię genera licet diuersa, comprehensa tamen à Phisicis essent solam grammaticorum uesaniam, non modo incomprehensam, uerum etiam incomprehensibilem esse, quam nouo quodam ficto nomine Labirynthiplexiam uocabat. Referebat enim Sibyllam nutricem suam quoties grammatico cuidam qui per id tempus Panhormi docebat obuiam fieret, armine usam, quo Siculi aduersum canes rabidas uterentur. Solas etiam grammaticorum animas post mortem non expurgari, quodq; infernus eas expiandas non caperet statim redire in corpora, ac propterea contingere ut in dies, atq; in secula grammatici dementiores essent, Platonemq; hoc ipsum latuisse, item Virgilium, Dantemq; qui de rebus infernis ultimus scripsit. Hæc habui quæ pro Antonio excusando dicerem. Tu perge Andrea, & Ciceroniani status defensionem aduersus Antonianos catellos, uel tuas potius aspidēs aggredere.

AN. Faciam eo libentius, quod Herricum nostrum uideo ex oratione hac, quæ aduersum grammaticos habita est mirificam uoluptatem cœpisse. HER. Dici uix potest quàm me sermo iste delectet, præsertim cum in memoriam ueniat, inter duos olim grammaticos gladijs actam rem esse, dum alter alteri uitio daret, quod uerbo impleo generandi casum adiunxisset, ac neuter memor esset Liuij hoc ipso casu utentis libro quarto. Ne ita omnia Tribuni potestatis suæ implerent, ut nullum publicum consilium sinerent esse. Item quinto libro. Ipse multitudinem quoq; quæ semper ferme regi est similis, religionis iuste impleuit. Sexto etiam casu utitur cum ait. Carcerem impleueritis principibus. adeo promiscue ueteres uerbum hoc

Et secundo et sexto casui iunxere, quod docti illi, et acuti gram-
 matici dum ignorant, dum alter alterius sinum, atque os despuat, res
 ad gladios uenit, tandemque a grammaticis ad chirurgos. Sed quæ
 mihi multa generis huius in mentem ueniunt, referre desinam, ne ti-
 bi sim impedimento, quare quod coepisti perge exequi, ac uoluptate
 hac nos exple. A. N. Primo loco Ciceronem uideamus. Constitutio
 est prima conflictio causarum ex depulsione intentionis profecta, hoc
 modo fecisti, non feci, aut iure feci. Deinde Quintiliani status qui
 sit ex ipsius uerbis intelligamus. Statum quidam dixerunt primam
 causarum conflictionem, quos recte sensisse parum elocutos puto.
 Non enim est status prima conflictio fecisti non feci, sed quod ex pri-
 ma conflictione nascitur. Et paulo post. Si enim dicat quis so-
 nus est duorum inter se corporum conflictio, erret opinor, non enim
 sonus est conflictio, sed ex conflictione. Hæc uterque de status constitu-
 tionisque definitione. Nos quid definitio ipsa sit, primum uideamus,
 quæ ut doctissimis uiris placet oratio est explicans quid sit id, de
 quo est quaestio. Quo circa proprium definitionis esse uidetur expli-
 care, hoc est distincte, atque expresse demonstrare rei quæ definitur, sub-
 stantiam, seu quid illud ipsum de quo quaeritur sit. Hoc enim intel-
 lecto, ipsa res ut intellegatur oportet, siquidem id quod ante defini-
 tionem erat, ut ita dixerim, confusum, et complicatum, ubi defini-
 tio accessit, distinctum, atque explicatum cernitur. Etenim cum hoc
 ipsum nomen homo parum expresse quid homo ipse sit indicet, ubi
 dixeris hominem esse animal rationale, mortale, quod erat inuolu-
 tum, nec satis patebat, sit expressum et clarum, ipsaque substantiæ
 explicatio fit, quoties genus quo quid continetur, et species illæ, quæ
 differentiæ uocantur definitionem ipsam abunde simul constituunt,
 qua hunc immodum constituta, quæ confusa erant, diffusius tracta
 cernuntur. Ex quibus efficitur, ut genere, differentiisque monstratis,
 substantia ipsa appareat. His sic explicatis uideamus harum utra
 definitionum, rem quæ definitur melius, clariusque ostendat, cum ui-
 deamus de re ipsa quaestionem non esse, siquidem Quintilianus
 ipse qui hac definitione usi essent recte quidem sensisse, parum ta-
 men elocutos putat. Ciceroniana ni fallor definitio, quod genus et
 differentias explicat, substantiam profecto ipsam explicat. Nam
 conflictio generis locum obtinet, omnis enim status conflictio est,
 non contra, siquidem non soli oratores confligunt perinde, ut
 non solus homo est animal, sed athletæ, sed milites, sed exercitus
 etiam confligunt. Prima uero cum dicitur, species, ac differentia in-

dicatur. Si quidem plures quæstionum status esse, eadē in causa possunt, quod ipse quoque Quintilianus ostendit. Prima igitur conflictio, species quædā conflictionis est, sicuti rationale species quædā animalis. Deinde additur ex depulsiōe intentionis profecta. Quo addicto plane declaratur conflictionem hinc ex intentione, illinc ex depulsiōe nasci, ut intellegatur quemadmodum non omne rationale animal, ut Plato putat, mortale est, sic non omnem conflictionem, ex telorum missiliūque iaculatione, ac manuum confertione, cuiusmodi militaris conflictus est exsistere. Videtis ut his in definitione simul positis, res ipsa non implicata et in abdito posita, sed explicata atque in lucem cernatur exposita? Contra Quintilianī definitio, non solum rem ipsam in lucem non educit, sed audientem statim turbat, et cogitationem eius ad plura ac diuersa trahit. In lucem autem non exponi rem ex Quintilianī definitione, hinc probatur, quod genus ipsum nimis remoto à loco apparet, cum sit res, siue ut hodie dicunt ens. Dicitur enim id quod ex prima conflictione nascitur, id est res quæ inde nascitur. Ac tamen si uerum est quod conflictio causarum sit res, sit ens, tamen hoc ipsum ens, maxime generale est. Siquidem et lapis, et lignum, et lana, et corpus, et color, et uox, et forma, et statura, et cælum, et animal, et quodcumque in naturalibus est, ens, ac res est. Itaque genus hoc confundit, magis quam explicat, dum auditoris mentem in tam multa, ac diuersa rapit. Illud deinde quod ex prima conflictione nascitur, magis ac magis et turbat, et confundit et quasdam quasi tenebras illorum qui audiunt mentibus offundit, ut cum dicamus homo est, id quod ex corpore et anima constat, quod ipsum non modo de boue, crocodilo, ape, serpente, pisce, accipitre, sed de arbore, herba, fruticeque dici potest, nec aliud est dicere, quam quod animans est, quod genus plurima diuersaque complectitur. Siquidem et arbores, et herbæ, et frutices animantes sunt, anima enim constant, et corpore. Quod si dicere malueris homo est, id quod ex animali rationali mortali est, hominis substantiam non solum non explicabis, neque in apertum proferes, sed rem ipsam magis, ac magis implicabis. Neque enim homo solum est ex animali rationali mortali, sed coniugium, sed familia, sed ciuitas, sed humani generis societas. At dicere homo est animal, rationale, mortale, non solum mentem non confundit, sed rem ipsam plane ostendit. Idque quod definitur, et quod definit, ita sibi inuicem conueniunt, ut mutuam conuersionem alternatim faciant. Si quidem et animal rationale mortale est homo, id quod non usu uenit, cum dici-

tur, homo est id quod ex corpore & anima est, & quod ex corpore & anima est, homo est, cum possit esse accipiter, piscis, equus, apes, ulmus, brasica, vitis, ligustrum, quæ quod animantes sunt, & corpore & anima sunt. Itaque cum dicamus constitutio est prima conflictio causarum nata ex intentione depulsionis, ita sibi quod definit, definiturque inuicem consentit, ut conuertere liceat pari maximeque conueniente consensu, recte enim explicatæque diceretur, prima causarum conflictio ex intentionis depulsionem nata, constitutio est. Contra confusa nimis definitio erit, nec cum eo quod finitur pari modo consentiens, si dixerimus ut Quintiliano placet, status est id quod ex prima conflictione causarum nascitur. Idque quod ex prima conflictione causarum nascitur est status, cum & prima conflictione in qua causa consistit, plura nascantur, quæ ad statum, & causam faciunt, ut cum signa ex quibus coniectura capitur afferuntur, cum testes in medium adducuntur, cum leges recitantur, cum de legibus pugnatur, & huiusmodi alia, quæ non modo conflictionem sequuntur, sed absque his conflictio esse nequeat. Age consideremus rem maxime similem, militarem conflictum, non solum ut Quintilianus. Si quis dixerit militarem conflictum esse id quod existit ex militum certamine, manibusque confertis, primum nec rem ipsam distincte explicabit, nec conuertere alterum in alterum tam æqua reprocatione poterit, ut recte dicatur id quod ex militum certamine manibusque confertis existit, conflictus militaris, est, neque enim ex militum certamine, manibusque confertione solus conflictus existit, sed cedes, mutilationes, percussiones, vulnera, fuga, victoria. Itaque cum hæc audiuntur quod quid potissimum intellegere habeatur incertum sit, distrahetur huc, atque illuc animus, rapieturque in plura atque diuersa. At si dixero conflictum militarem esse militum manuum conferentium certamen, statim genus apparebit, id est certamen. Omnis enim conflictus certamen est. At non contra certamen omne conflictus est, nam & puellæ certant de forma, & reges de magnificentia, cum addo manuum conferentium, speciem, differentiamque sic exprimo, ut nihil dubium, nihil in confuso relinquatur, licebitque magno uirumque consensu conuertere, militum manuum conferentium certamen conflictum esse militarem, ac militarem conflictum, conferentium manuum militum certamen esse. Illud igitur inter Ciceronis, Quintilianique definitionem interest, quod inter has quas modo posui militaris conflictus definitiones. Ac si loqui uera uolumus, altera id est Ciceroniana est philosophi rem explicantis, atque ante oculos ponentis. altera eius qui id potius quærere uideat

tur, ut qui audiunt cæcutiant, magis quam ut recte uideant. Quoniam igitur Quintilianus ipse recte quidem sensisse, parum tamen elocutos putat, qui sic statum definire, uidete obsecro uter ipsorum rem eloquatur. Mihi quidem Cicero eloqui rem & explicare, Quintilianus uero balbutire quodammodo (tanti uiri pace dixerim) uidetur. Poteram multa quæ de ratione definiendi à doctis uiris traduntur huc in locum conferre, quæ non duxi esse necessaria contentus paucis his ostendisse, Ciceronem bene, expresse, caute, plane, statum definisse. Quam nostram defensionem tantum ab accusando Quintiliano abesse uolumus, ut uideri uelimus, non aduersus Quintilianum causam suscepisse, sed ut qui potius Ciceronem, à grammaticorum qui nunc uiuunt rabidis morsibus liberare studeremus. Tu uero Herice uicem redde, & quam aduersus grammaticos bilem paulo ante conceperas, meo etiam rogatu euome, Aut si te capitis fortasse grauat abscessus, Eliso nostro prouinciam hanc delega. HER. Quin potius quando in Virgilium quoque dētes exacuere, & me tussis male habet, maximi Poëtæ, studiosissimus poëticæ Elisius patrociniū suscipiat. Quod te Elisi suauissime per Antonij nostri manes, quādo quate maiore obtestatione cogam non habeo, oro atque obtestor. ELI. Et poterat Andreas, & sponte etiam debebat, prouinciam hanc pro Virgilio suo suscipere. Quis enim Andrea Virgilij studiosior, ac dignitatis, excellentiæque carminis, atque operis eius inspector acutior? Sed me uel obtestatio ad hoc impellit tua, uel quod abunde multa memini quæ de Virgilij laudibus dicere solebat Antonius, cuius memoriam hospiti huic ut siculo, quem esse siculum ornatus ipse indicat, arbitror quādam gratissimam. Cæterum Andreas & quæ à me referentur locupletare rationibus poterit, & tanquam iudex aduersus Virgilio carpos sedere, Qui magis enim dicere Virgilio mastigas liceat? Atque hinc potissimum incipiam, de quo me paulo ante Claudianus admonuit, Cuius uersus sunt de monte Aetna.

- n Nunc mouet indigenas nimbos, piceæque grauatum
- n Fœdat nube diem, nunc motibus astra lacessit
- n Terrificas, damnisque suis incendia nutrit. Virgilij sunt.
- n Portus ab accessu uentorum immotus & ingens
- n Ipse, sed horrificas iusta tonat Aetna ruinis.
- n Interdumque atram prorumpit ad æthæra nubem,
- n Turbine fumantem piceo, & candente funilla,
- n Attollitque globos flammarum & sydera lambit.
- n Interdum scopulos, auulsaque uiscera montis

- » Erigit eructans, liquefactaq; saxa sub auras.
 » Cum gemitu glomerat, fundoq; exæstuat imo.
 Hos Favorinum philosophum dixisse aliquando Gellius scribit, a Virgilio incohatos magis quam factos, quod absolui quando mors præuenterat nequissent. Et Favorinus quidem ea uerecundia usus uidetur, ut excusasse, magis quam incusasse Virgilium uideri possit, quem Antonius non poterat de moderatione hac non laudare, Cæterum non omnium esse de liniamentis, inumbrationibus, artificioq; poetarum iudicium ferre, quæ præterquam à poetis ipsis uix cognoscantur. quod in pictura quoq; contingit, in qua multa sunt, quæ nisi summi etiam artifices non uideant. Aetnæ montis naturam, id cōsiliij non fuisse sibi Virgilius ipse præsefert, ut uellet pro assumptæ, et quodā modo destinatæ materia describere, nec rei causas exquirat, ut Claudianus, nec spumantis materiæ flumina ostendere uult ut Pindarus, sed cum describere portum Aenææ ore cœpisset, dixissetq; ab accessu uentorum immotum et ingentem ipsum quidem, subdidit rem maxime admirabilem, adeoq; monstruosam, cuius Aeneas ipse memor factus esset, ut à portus descriptione, rei ipsius miraculo auerteretur. Ipse, inquit, portus ingens quidem hoc est nauium plurimarū cœpax, sed uisu, sed auditu mirabile est Aetnam montem terrificis iusta ruinis tonare, quæ commotus admiratione, atq; à portu auersus, in illa explicanda primum ab auditu cœpit. Videtis artificiosi poetæ prudens consilium, quod in admirabili re enarranda tractum se ammiratione ipsa ab initio statim ostendit? Audire est, inquit, cum nulli corporum uideantur conflictus, è quibus soni fiunt, non sonitum modo, ac si parum esset sonitum dicere, sed tonitrum ex horrificis montis eius ruinis. Quæ in aere maximo cum terrore fierent, ea dixit sub teris fieri. Simul cum rei miraculo causam quoq; leuiter attingit. Nam neq; decebat Aeneam, causas incendiij atq; fragoris illius exactius quærere, aut aperire. Tantus autem fragor nisi è fractione esse non poterat, quam fractione ruinas nominans ostendit. Cum etiā dicit tonat, montem confragosum innuit. Namq; conflictus illi, et tanti sub teris fragores nisi in concauo et cauerno so fieri nequeunt, easq; conflictiones uentorum, atq; ignium in cauernis esse dicit, ut confligentium nubium tonitrua imitentur. Singulis uerbis rem auditu mirabilem facit, quod, q̄ tonat, q̄ ruinis et quidem horrificis, cum horror absq; membrorum concussione, animiq; consternatione non contingat, Dehinc cum auditui satisfacisset, tran sit ad uisum aliquanto longius in parte hac immoratus, ut per hunc

sensum rem admirabiliorē redderet, quod uidendo quā audien-
 do apparere plura soleant. Vtq; audientium animos magis, ac ma-
 gis rei miraculo afficeret, non seernit ea quæ noctu, quæ ue inter
 diu uiderentur ut Pindarus. Dicit interdum, idest nunc hoc, nunc
 illud, dum non uult diem à nocte seernere.
 Atram prorumpit ad æthera nubem.
 Videtis ut à se non recedit, dixit tonat. dicit nubem. tonare enim
 nubescere in aëre contingit. Cernitis ut rem effert, cum non fumum
 sed nubem, & quidem atram, & prorumpit, quod uiolentum uer-
 bum est, & æthera potius, quā aërem, ut nimium impetum ab-
 solueret. Fumantem, non ita quidem ueritatem uelat, ut non suis ali
 quando nominibus rem exprimat, Fumi enim ex aspiratione ignea,
 non nubes exsurgunt. turbine piceo. et impetum & colorem non si-
 ne quadam animi commotione designat. Est enim turbo uentus et tor-
 tuosus, & uiolentus, & fortasse respexit turbinis ipsius glomeratio-
 nem. Ad hæc piceus color in nubibus terrificus est. duo hæc simul
 coniunxit, ut rei miraculum augeret. Nec non flammæ, fumos, lu-
 cem, tenebras, fauillas simul miscet, & turbinem piceum, & fauil-
 lam candentem. quid amplius? globos etiam flammarum attollit.
 & quod satis hoc non uideretur, lambit etiam sidera, ut quo ultra
 prodiret non haberet. Non possum primo loco non magnopere Cel-
 lium admirari, uel potius ridere, qui Virgilium arguat, quod dixe-
 rit fumantem turbine piceo, & fauilla candente, cum nec fumare
 soleant, ut ipse dicit, nec atra esse, quæ sunt candentia, nisi si peruul-
 gate dixit & improprie, candente pro feruente non pro ignea & re-
 lucenti, quod candens est à candore dictum, non à calore. O bone
 Celli, cum noctis istas atticas scriberes, non potuisti non aliquando
 dormire. Ignorabas an parum animaduertebas, antiquissimum et
 latinissimum hunc loquendi morem Virgilio etiam familiarissimū?
 neq; enim dixit fumantem candente fauilla, sed nubem candente fa-
 uilla. ut puella forma adeo uenusta, & magnouir ingenio. et quod
 in loco maxime simili legitur.

Ipsē quirinali lituo, paruaq; sedebat

Sucinctus trabea. — Atq; ut ibi non succinctus Quirinali lituo, sed
 succinctus parua trabea, Quirinalemq; tenens, seu gestans lituum,
 sic neq; hic nubem fumantem fauilla candente, sed fumantem turbine
 piceo, & emittentem seu spargentem, atq; efflantem simul candentem
 fauillam. Expressit autem quod fieri sæpissime in aëre uidemus, ut
 e nigerrimis nubibus post tonitrum, erumpant fulgura, & coruscet-

tiones, uideaturq; interdum cœlū dehiscere, flammāsque euomere. Di-
 ci non potest, quā sibi undiq; in eorum quæ fiunt in aere, similitu-
 dine constet. Solebat irridere Antonius, qui Virgilium dicerent
 uoluisse montis Aetnæ flagrantiam ad Pindari imitationem exsequi,
 eosque censebat et cæcutire, et delirare, nec Fauorinum, sed Fabari-
 num naso suspendere, cum nemo tam auersi, aut parui esset ingenij
 qui non palam uideret Virgilium se totum à Pindaricâ enaratio-
 ne auertisse, ut nec uerbis, nec tralatione qua ille utitur, parte ali-
 qua similis esse uellet. Etenim Pindarus ad fontium, fluminum, flu-
 ctuum similitudinem, re omnem exsequitur, amnes in incendiū enar-
 ratione imitatus. At noster nulla huiusmodi similitudine usus, re-
 bus ipsis inhærens, et quā potest, et Aeneæ narrantis dignitas po-
 titur, uerbis explicans, ab ipso igne et à nubibus, et ab ijs quæ in ae-
 re fiunt, non recedit. Et Pindarus quidem solum fluxum, et scatt-
 riginem habet quam in aquis imitetur, Virgilius omnia pro mate-
 teria proque suscepta explicatione à rebus ipsis non aliunde sibi di-
 cenda, atque ostendenda assumit. Viderique Virgilius potest, parum hac
 in parte Pindarum probauisse, qui dum se totum ad amnes, ad flu-
 ctus, ad scatturiginem uertit, eructationem ipsam quæque inter erum-
 pendum, eructandumque contingerent inexpressè leuiterque attigerit,
 nec monstrum illud suum, tum auditu tum uisu mirabile plene ab-
 soluerit. Referam Pindari uerba à Gellio ipso conuersa. Sanè eru-
 ctantur in accessu ignis purissimi ex imis fontes. Flumina uero inter-
 diu quidem inundant fluctum feruētem fumū. At per noctes punicea
 proglomerata flamma ad profundum pontis fert solū, cū strepitu illa
 Vulcani fluentia serpentina emittit sæuissima, monstrum profecto tum
 uisu, tum auditu mirabile. At Virgilius et aures, et oculos, et ani-
 mum admiratione implet, cum montem tonare ait, et e teræ pene-
 tralibus atras nubes prorumpere, fumare piceum turbinem, uolita-
 re candētem fauillā, attoli globos flammarum. quid amplius? labere
 etiā sydera, et tamen à rei natura non recedit, siquidē eructatio illa ta-
 lis est, præter quod sydera non lambit. Sed hæc exuperantia poëta-
 rum est propria, et haud scio an alibi magis, quā hic deceat. Ac
 tanquam minora hæc quæ dicta sunt essent, quippe quæ frequen-
 ter contingant, ea subdit quæ ut maiora, et rarius contingerent, et
 longe monstrosiora essent. Itaque scopulos erigit, et auulsa mon-
 tis viscera erupit, et saxa sub auras glomerat, et quidem lique-
 facta, et cum gemitu. Ac ne quid quod mouere admirationem pos-
 set, prætermitteret, quid ultimo loco ponit? fundoque ex aestuat imo,

quod cum oculis exponere non posset, animis existimandum permissit. Quid hoc Virgiliano monstro absolutius? Et tamen docet glomeratus eos fieri non posse nisi uento, igneque intus aestuante. Ac Pindaro quidem dare potest ueniam lyricum carmen. At Virgilio implenda erat tuba illa heroica, et magno personandum ore, neque ut illi succinendum, qui a lyra sua non ita longe recessit. Quo arca noster Heros tuba sic implet ut monstrum Pindaricum, per tonitruum, ruinas, turbinem, picem, candentem fauillam, erectos scopulos, auulsa uiscera, saxa liquefacta, sub auras ad sidera usque intonet, et aures, oculos, animos, admiratione simul atque horrore compleat. Tonat Aetna ruinis. coepit Virgilius a tonitruo, in quo Pindarus obmutescit. post etiam, tempus nullum secernit, tum ut rem admirabiliorem faceret, tum ut qualis res ipsa esset, exprimeret, neque enim noctu solum flammarum illi globi cernuntur, sed etiam interdum, quoties et aer est nubilus, et cacumen montis exhaelatis incendiis fumigationibus caligat, atque offunditur. An non die medio, cum coelum maxime nubilum est uidentur coruscationes, et medijs e nubibus ignes emissi? quod poeta noster sentiens, non ante dixit candente fauilla, quam praemisit turbine picco, ne a rerum natura recederet. Ad haec non nisi post multos annos contingit amnes illos Pindaricos fluere, cum Virgiliana tonitrua, fragoresque et summi periculi, et prorumpentes in coelum nubes, fauillaeque frequentiores contingant, praesertim flante aut impendente austro. Ac nihilominus post liquefcere saxa, et auelli montis uiscera ostendit, adeo nihil prorsus omittit. Videturque noster Maro rem ipsam et loca situm contemplatus, siquidem cacumen montis qua tanta fumigatio emittitur, hiatus habet profundissimum ac late amplum quem dixerunt Craterem. hodie plerique os uocant, exesis undique, atque exustis rupibus. Quo arca non uti est fontibus fluere ignes possunt, sed materia ipsa uiuentorum incensa, et diutius intra cauernas exagitata, tandem euomitur, magnoque in aerem impetu effertur, post in partem qua uentus inclinatur decidens, igne liquefacta defluere incipit. Vnde alibi ut rei huius peritus dixerat,

» Vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam

» Flammarumque globos, liquefactaque uoluere saxa,
Et hic uere, ac naturaliter dicit,

» Interdum scopulos, auulsaque uiscera montis

» Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras

» Cum gemitu glomerat. —

Prudentissime omnia. Nam interdum, quia non semper. Et cum ge-
mitu, quia tanta ebullitio Et pugna illa intra cauernas, uentorumq;
ac concepti ignis uiolentus, ac praeceps exitus, absq; ingenti fragore
fieri requirit. Et erigit eructans, quia ruptis caminis e fractisq; (ut
ita dixerim) claustris igne, uento, uaporibus, quaecunque obuiam fa-
cta sunt in altum tolluntur. Et cum dicit glomerat, ostendit pugna
confligentium corporum, Et cum dicit uiscera et liquefacta Et auul-
sa, designat tum ingentissimam uim uentorum, tum quod ignis
est excoquere, ac liquefacere lapides, tum quod materia ipsa mon-
te continetur, atq; illic generatur. Dicit aliquis. at fluere liquecen-
tem illam materiam mare uersus, omisit. Primum nec mare uer-
sus semper fluit, nam et saepenumero in mediteranea elabatur, dein
de quod cum dixisset sub auras glomerat, uisum est poetae tam dese-
cati iudicii, quodcunque adderetur minus esse. Et profecto minus
mirum est fluere decidentem illam, liquefactamq; materia, quam ex
imis terae uisceribus ad auras maiore quam exprimi possit impetu
ferri. Itaq; hoc omisso, imo despecto, ac repudiato, concludit, fundoq;
ex aestuat imo, relinquens in audientium animis quae non cernerentur
cum admiratione cogitanda, atque qui intus aestus, quae ruinae, quan-
ta etiam certamina ex ijs quae oculis obicerentur existimanda. Quin
etiam ad fabulosum commentum ut mirificum, ut ad Deos relatum
transit, adeo nihil quod audientium animos admiratione impleat
praetermittit.

Fama est Enceladi semustum fulmine corpus
Urgeri mole hac, ingentemq; insuper Aetnam
Impositam ruptis flammam expirare caminis,
Et fessum quotiens motet latus intremere omnem.
Murmure trinacriam, Et caelum subtexere fumo.

Quamobrem Pindarum non solum imitandum a se Virgilius
non iudicauit, sed ab illo sic recessit, ut non uerba, non rei faciem,
non ullam sit pindaricae descriptionis adumbrationem secutus, Nunc
ostendat nobis Fauorinus iste tam enucleati iudicii, tamq; teneri auditus
philosophus, ut opinam, et pinguem Pindari (ut ipse cum Gellio for-
tasse non recte sentiebat) facundiam praetereamus, ostendat inquam
ubi nam Virgiliana insolentia? ubi tumor? mihi quidem cum duobus
maxime modis concipiatur tumor, re, idest sententijs atq; oratione,
ubi sunt uerba ista tumentia, ubi res insolentiam parientes? At dixit
tonat Aetna, quia tonat aer, Et nubium conflictus tonitrum facit.
prorumpit ad aethera nubem atram. nihil hic insolens, nihil tum-
dum, Nam

dum, Nam prorumpo uerbum sic uiolentum est, ut eo etiam historici utantur. Et nubes atra, ut nox atra. turbine piceo. an quo uerbo uel impetum uel colorem expressius potuisset efferre? cum e' pice densissimus idest nigerrimus halet fumus, et turbo cum impetuosus, tum et tortuosus, atq; glomerosus sit, et fauillæ flammæq; seu corrusionēs e' nigerrimis nubibus erumpere sic soleant, ut candere uideantur. nihil a natura recedit, et uerba rebus accommodat. Non dicit poëta globos, cum idem uerbum ab historicis non reformidetur? non dicit lambere sydera? Atqui honestiori uerbo uti non potuisset, ut leuem, ac fluitantem ignis, ut ita loquar, attactum significaret. nec cum dixit candente fauilla, Pindari uerba fluxum fumi calidi significantia, nec cum globos flammarum ignis fluente, crasse duriter, atq; improprie interpretatus est. hoc est ποὺν κατὰ τὴν ἀδωρὰν ἔ' ὑπάρχει. quippe qui ne interpretatus quidem sit, cum illum non modo imitari nollet, uerum etiam hac in parte non probaret, propter eas quas attulimus rationes, uelleq; rem ipsam, ut admirabilem, ut horroris plenam uerbis suis ante oculos ponere, animisq; insigere, ac tubæ suæ canorē tenere. Nec cum dixit scopulos, et uiscera auulsa, et liquefacta saxa, et labit sydera, et exæstuat immo fundo, uerba et strepitum uerborum conquirat. rem inquam, ipsam inquam rem suis atq; heroicis uerbis enarrat. Ad hæc qd non semper ignis fluant amnes, interdū hoc fieri dixit, atq; ubi fit, non diffuere e' cratere illo perinde, ac e' fonte, aut e' fornace massæ illius riuos, sed iactari in sublime materiam per frustra, per saxa, per scopulos, quæ post in teram decideret, et in fecis ac liquecentis spumæ modum coacta fluere.

Quo circa bone Fauorine ad philosophiam tuam redi, de syllogismo, deq; bonorum finibus tantum sententiam laturus, quando nec mihi satis magnus physicus uideris, qui montis Aetnæ naturā ignores ac poëtarum figuras, lineamentaq; et quid carmini conueniat, quid materiam susceptam deceat, quā ratione humilis res tollatur, quā elata prematur, iudicandum, pensitandumq; poëtis ipsis relinque. Vidimus in Aenaria insula factum, qd Virgilius de Aetna scribit, cum e' quadā eius parte ignis erupisset centū ante annis, aut paulo amplius. Nam et ad mare, et sparsim per agros, præter fluxum illum magna mole lapides iacent, et in ipso litore, et paulū etiam intra mare grandes eminent scopuli adeo excocti, exusti, ut hodie quoq; appareat spumosa illa liquefactio, quinetiam pindariæ fluente lapidū sunt in spumam solutorū, non materiæ continuæ liquecentisq; quale liquefactum fluere æs solet. Cur autem præter

naturā cuiquā uideatur ab incluso sub Aetna igne torqueri lapides, cū uideamus aeneis ē tormentis quæ bōbardæ dicuntur tanto impetu pilas torqueri lapideas turbinesq; illos piccos glomerari? tanto ē fragore, ut ad sexaginta passū millia exaudiatur. hoc qđ in Aenaria factum diximus, legimus scriptū in monimētis Caroli Neapolitanorū Regis quo incendio etiam castellum haustum est. A. N. Quāquam aenariæ exemplo potes esse contentus, tamen & Vesuij montis ruina & ager squalore oblitus ad sextum ab Neapoli lapidem hoc ipsum quod de liquefactis igne saxis a Virgilio traditur, docere abunde potest, Est enim passim uidere hic exustorum lapidum erectos cinulos, illic excussa summo ē monte miræ magnitudinis saxa impune sparsa, alibi profluentis riuī lapidosos decursus, nec uno in loco saxorum strues simul congestas, ut facile appareat materiam illam omnem ē lapide constare, eiectam, ui uaporum, atque ignium, longiusq; agglomeratam, quæ uidere cuius in promptu est. Sed redeas ad quod Elisi cōperas, & Macrobiū aduersus Aeneam a latinis moti belli causas tanquam leuers ac pueriles ridentem, ut rudem & grammaticorum omnium importunissimum ferula sua feri, atq; intra cancellos grammaticæ redire coge, audentem se quoq; uiris conferre. E. L. I. Recte mones. Hunc hominem Antonius cum nebulonem aliquando obiurgari sensisset, nimis parce inquit. potius, quando nemo unquam plura sibi præsumpsit aut permisit. Quæso Macrobi poetarum iudex tam sobrie, quæso, inquam quæ inter Latinos Troianosq; belli causa excogitari accommodatior poterat? nam nec Latini per id tempus mercaturam nauibus exercebant, nec Aeneas piraticam, ut per causam prædicij excitari bellum potuisset. nullæ antecedeant inuicitiæ, & Aeneas eo consilio in latinum litus descensionem fecerat, ut in tera fato debita sedes profugis statueret. Itaq; non belli, sed amicitiae potius causas quærebat, ut qui conciliare sibi finitimorum animos studeret, misisset etiam oratoribus cum muneribus. Vidit acutissimus author fortuitam causam quam lippus cæcitiensq; grammaticus quomodo uideret? Moris est classiorum mulitum, ne piratarum tantum putes, sæpius incontinentem descendere, carnis ut ipsi dicunt faciendæ gratia, nec solum ex hostico, sed ubi maior cogit inopia, etiam ex parato pecora abigere. Quam ob causam ut quotidie uidemus inter socios amicosq; indigne multa committuntur. Hanc occasionem & quidem fortuitam cum Aeneas nihil minus quàm bellum quæreret nactus Virgilius, non armentalem, aut aratorium bouem, sed

Regij uillici ceruum, atq; in deliciis habitum, & agrestibus notum
 uulnerat, quo facilius multitudo cogniti Cicurij gratia ad tumultum
 concurreret, Troianosq; nō tantum ut abactores, sed qui regias
 res uiolare ausi essent, armis ulciscerentur, atq; e finibus pellerent,
 quos egerime ferrent illic confidere? perindeq; ut exteram, atq;
 ignotam gentem hodie persequerentur. Quæ opportunior ex cogita
 ri occasio potuit, muliere præsertim agrestes excitante? quæ uim
 passa uideri posset, cum etiam Iunonem belli causas quærentem in
 trodixisset. Atq; hæc quidem tanquam scintilla furtim elapsa quæ
 puulati serpens, mox uento exorto illapsa stipulis, agros, siluas, ob
 uia simul cuncta deflagrat. Quid aliud? tanquam duos e diuer
 so mundi cardine spiritus qui accensum ignem excitent, exsuscitat, al
 teram e cælo delapsam Deam Iunonem scilicet, alteram furiarum
 maximam, Herebo excitam, cogentem bucina populos, & duces uo
 cantem in bella. proq; stipula subiatur amata, mulier, mater, Regi
 na, importuna quidem mulier, mater indulgentissima, Regina fœ
 minarum choros sollicitans, ad hæc latinus senio confectus ac uix
 sui iuris. Incensa igitur stipula agri, siluæq; exuruntur. Tela no
 uat atina, uomeres in enses excoquuntur, Scribuntur exeratus, le
 guntur duces, primusq; Mezentius bellum sic init, ut ne mulieres q
 dem arma detractent. Videtis e parua fortuitaq; fauilla quantum
 incendium accenderit? ut subrigantur quidem legentium animi quo
 tiens crines illi anginei subriguntur. Quid hoc artificiosius? quid
 magis sepositum, atq; a uulgo abductum? cognouit admirabilissi
 mam ex cogitatissimamq; inuentionem Iuuenalis, cum dixit,
 Caderent omnes a' crinibus hydri,
 Surda nihil gemeret graue bucina.

Quam si dijs placet, cognoscat Macrobius sordidæ locutionis, ne di
 cam orationis grāmaticus. Quid tu peregrine homo de maximi poetæ
 admirabili artificio nobilissimiq; inuentis te indicem statuis? qui ne
 latine quidem loqui scias. Maluissim inquis Maronem et in hac par
 te apud authorem suum, uel apud quēlibet græcorum alium quod
 sequeretur habuisset. Scilicet non uis fingere Virgilium, non uis opti
 mum artificem arte sua uti artificiosè? at ego maluissim te, cum latine
 loqui uis, Ciceronem, aut quem alium e doctissimis in loquendo se
 qui. An tu apud Ciceronem Sallustium Cæsare inuenisti, in diggeriē
 conuocare, in memoriam, atq; in ingeniū ire, in incrementum succre
 scere, tale præsens hoc opus uolo, natua Romani oris elegantia, no
 scendorum congeriem polliceri, et nulle his etiam absurdiora, magisq;

barbara, quibus tu ineptissime cum sis, ipse ineptissimus uteris? At-
 qui audacissime grammaticæ, cum fateris te sub alio ortum cœlo à lin-
 guæ latinæ uena non adiuari, cur de maximo, deq; alieno poeta
 tanquam prætor iudicās? Vnum tamen dare tibi ueniam potest, quod
 conuiuia, quod satur, quod inter rorantia pocula, quod in saturnaliis
 hæc proferebas. O bellissimum hoīem q̄ conuiuā iudicem, q̄ mensam
 prætorium statuas. Sed ad imitationem, quam in Marone desideras,
 redeamus, Ciceronem si legisses non solū latine loqui, sed recte quoq;
 de scriptorum ingenijs, deq; scriptis ipsis sententiam ferre didicisses.
 At orator & philosophus eminentissimus, nostros aut melius in-
 uenisse, aut inuēta à græcis fecisse meliora. Quod si poeta cuiusquam
 fuit inuenta ab alijs meliora facere, hæc mihi laus Virgilij propria ui-
 detur. Sed neq; melius inuenerint nostri, neq; fecerint aliorum inuen-
 ta meliora, non tamen cæcutientis grāmatica sententiæ standum est.
 Quonam authore usus est Homerus in fingendis tot monstris? quem
 imitatus est Orpheus in commentis adeo fabulosis? quem secutus est
 qui primus finxit Castorem, Pollucemq; ortos ouo? qui primus com-
 mentus est Plutonem in inferno regnare, hydram septicipitem esse?
 natos ē serpentum dentibus armis instructos homines? Deniq; ab quo
 accepit Homerus authore, arma à uulcano achilli fabricata? uulne-
 ratam à Diomede Venerem? perlatum utribus Vlyssēm? et mille ta-
 lia? Atqui poetarum hæc non modo licentia, sed pene ars est. Quin
 etiam ab alijs enarratas fabulas in aliam, atq; aliam formam con-
 uertere permittitur? ne dum fingere nouas liceat. Sed ueniamus
 ad alium locum, uideamusq; quam intempestiuus canis huius la-
 tratus sit.

- » Parua metu primo mox sese attollit in auras,
 » Ingrediturq; solo, & caput intra nubila condit.
 Homerus inquit contentionem à paruo dixit incipere, postea ad cœ-
 lum usq; succrescere. Hoc idem Maro de fama, sed incongrue, neq;
 » enim æqua sunt famæ, contentionisq; argumenta, quod contentio eti-
 » am si ad mutuas usq; uastationes ac bella processerit, adhuc contentio
 » est, et manet ipsa quæ creuit. Fama uero cum in immensum prodijt,
 » fama esse iam desinit, & fit notio rei iam cognitæ. Quis enim iam
 » famam uocet, cum res aliqua à terra in cœlum nota sit? deinde neq;
 » ipsam hyperbolen potuit æquare. Ille cœlum dixit, hic auras,
 & nubila. atq; ut ab ultimo incipiamus, nesciebas puto gramma-
 tice uersus facere, qui non uideris tribus tantum syllabis potuisse hy-
 perbolen æquare, Et caput intra sydera condit dicere, o' crassum
 & supinum

Et supinum ingenium. Atqui noluit Virgilius intra sydera dicere.
 Nam cum intellexeret famam, plura saepe quae certa non essent di-
 vulgare, ac uera falsis miscere, et facta, atque infecta nuntiare, ca-
 put eius condit intra nubila cum caeterum corpus uideri dicat. Itaque
 et magnitudinem eius ostendit, cum attolit eum in auras, et uer-
 sari inter homines docet, cum ingredi eam solo facit, et quod multa se-
 cum ferret, quae non statim cernerentur uera ne an falsa essent, in-
 tra nubila caput abscondit, etenim cum oculis nostris offusa nubes
 est, ueras cernere rerum species nequimus. Unde ipse alibi, nubem quae
 mortales hebetaret sensus, caligareque oculos arcum eripit. Agnosci-
 tis singularem Maronis prudentiam, grammaticis non modo non
 perspectam, sed ne nisi quidem maximis poetis perspectabilem. Non
 sunt inquit, aequa famae, contentioneque argumenta. Detur ignoran-
 tia hominis non esse paria. Sed tu mihi uideris bone Macrobi fama
 quid sit non intellegere, qui dicis Eam postquam in immensum pro-
 diit famam esse desinere, ac rei cognitae notionem esse. quod si sit, pas-
 sim Liliu[m], Sallustium, Ciceronem, et rerum scriptores alios erra-
 re inueniemus, nec permissum nobis erit dicere fama proelii ad can-
 nas facti adhuc manet. nec rerum a populo Romano gestarum fama
 perpetua erit. Nec Atheniensium res gestae minores aliquando fuere
 quam fama feruntur. nec famae consulendum est. Atqui scriptores fa-
 mae potissimum student. Et Caesar, Alexanderque plura famae gra-
 tia fecisse uidentur. nec temere Alexander dicebat fama bella con-
 stare. Aliud est igitur fama, quam quod tu grammaticae putas, nec fa-
 ma esse desinit, cum in immensum creuit, efficiturque rei cognitae no-
 tio ut tu ipse garris. Nam et Ciceronem consulem plane fuisse sci-
 mus, tamen famam consulatus eius dicimus magnam adhuc esse, et
 Annibalem in Africa superatum fuisse a Scipione notissimum est, ta-
 men famam uictoriae eius exstare dicimus. Caesaris maximas res ges-
 sisse, etiam mulierculis cognitum est. Num propterea minus dicimus,
 rerum a Pompeio quam a Caesare gestarum famam maiorem esse?
 aut Alexandri famam nulla posse uetustate obliterari, Licet eius fa-
 cta sint cognitissima. Et quod ab occasu solis ad ortum usque Herculis
 labores cogniti sint, famam propterea laborum Herculis dicere non
 licebit? Desine igitur oblatrare catelle, et fama quid sit, quot etiam
 dicatur modis discere, nam et uetustissimarum rerum celebritas fama
 dicatur, et quae nunc a Turcarum geruntur Rege, fama per orbem
 terrarum feruntur. Et Theodorus graecus qui diem nuper obiit ma-
 gnam ingenij sui famam posteris reliquit, et qui nunc scribundis an-

ANTONIUS

nalibus dant operam, famæ suæ, illorumq; de quibus scribunt consulunt, et fama est gentes quasdam vagantes, atq; incertis sedibus vitam agere, & nescio cur pecuniæ magis quam famæ seruiendum sit, ac si quibus alijs modis fama inter loquendum scribendumq; usu uenit. Damnatur etiam Virgilius ab oculatissimo hoc exploratore, quod immodice sit usus exemplo illo Homérico de Diomedis armis. nã et de Turno ait, Tremunt in uertice cristæ Sanguineæ Clypeoq; mit-
 cantia fulmina mittit, Et alibi de Aenea. Ardet apex capiti, cristisq;
 ac uertice flamma funditur, Et uastos umbo uomit aureus ignes.
 Hoc inquit importune positum est, quod neq; tum pugnaret Aeneas, sed tantum in naui ueniens apparebat. immo magis oportune non potuisset, siquidem apex ille ardere uisus, & Troianis obsidione laborantibus, ac tantum non expugnatis castris, magnos addidit animos, unde uiso clypeo clamorẽ tollunt ad sydera, spesq; addita iras suscitatur, iaciuntq; manu tela, & Ausonijs duabus ne dum militibus is metus iniectus, ut soli Turno fiducia non cesserit. Quinetiã Aeneas ipse, ut qui sentiret quantum armis illis opis, quantum opinionis, atq; spectationis inesset, celsa stans in puppi, sinistra clypeum extulisse inducitur cum primum in suorum, atq; hostiũ conspectum uenit. Itaq; non potuit magis opportunum tempus seruari, cum suorum res tam in angusto, hostium tantus esset successus. & profecto armis illis caelo missis, nec tempore magis necessario sese instruere Aeneas potuit, cũ de summa rerum contendendum esset, & primus illorum aspectus necesse erat ut uim diuinitus insitam, & Troianis, & Rutulis cum spe metu, horrore, fiducia, atq; admiratione præferret. Damnatur etiam quod importune allatis recens armis Aeneas miratur.
 Terribilem cristis galeã flammisq; uomentem. An non diuinũ illud opus mirabitur? et cũ illa manu tractaret, uersaretq; inter brachia, nõ conciperet magnam spem, præsertim in rebus tam asperis? nõ animos inde sumeret, uidẽs quantum terrorem galea illa terribilis incursura esset hosti? quæ tum ipsi quoq; flammis uomere uideretur. Quo modo igitur expleri læticia nõ potuisset, nisi iã animaduertisset quantum illorum usus aduersus hostem futurus esset in prælijs, quæ etiam tum sub quercu posita (neq; enim temere sub quercu posita dicit, cum corona querna ciuium liberatores donarentur) terribilia apparerẽt, Quod arat, ut dictum est, cum primum in hostiũ conspectum uenit, illa statim extulit. Videtis q̃ sibi Virgilius constet? q̃ nihil inaniter dicat, & singula exactissime pensitet: parum hoc uisum est. Condẽnatur etiam quod de Turno dixit.

- 18 Cui triplici crinita iuba galea alta chimeram.
 19 Sustinet, aetneos efflantem faucibus ignes
 20 Tam magis illa fremens & tristibus effera flammis,
 21 Quam magis effuso crudescunt sanguine pugnae.
 Turnum hostium ducem ad bellum missurus, sanè illum qui tot ma-
 lis troianos, sociosq; affecturus esset, qui bellum tantis animis susce-
 pisset, qui morte sua Aeneam esset nobilitaturus, non una e parte ar-
 tificiosissimus poeta commendat.
- 22 Ipse inter primos praestanti corpore Turnus.
 23 Vertitur arma tenens, & toto vertice supra est.
 Facit enim uersari inter primos, quae e re ad singulare animi robur,
 corporis quoq; uires adiungit. et cum dicit, Vertitur arma tenens, cor-
 poris dexteritate sub armis, atq; animi uigore significat. Et cū adiu-
 git Toto corpore supra, e corporis proceritate suis admirabile, hostibus
 formidolosum apparere facit. Ad has corporis atq; animi dotes addit
 armorum horrore, ex triplici iuba, atq; e monstro flammis efflante,
 Quippe cū quae chimera aspectu ipso ante pugnam terrificata esset fi-
 ctoris artificio, ubi ad manus uentū esset, tū ea maxime et uoce freme-
 ret, et flamas euomeret, ut de gemitu, deq; afflatu, capi sanguine caeso
 rū natarēt. Atq; ut nihil desit, post leuē, atq; exter sum clypeū, siquē
 qui de re militari scribunt, ad praestringēdos aduersarij oculos armo-
 rū in primis fulgore commēdant, post altam galeā et ignes efflantem
 chimera, addit nimbū peditum, et totis castris agmina clypeata dēsat.
 An est quod aliud desiderari in extollēdis aduersarij siue ab insitis a
 natura corporis, atq; animi uiribus, siue ab externis possit rebus? Nū
 igitur importune galea alta chimeram sustinet, praesertim post tot enu-
 meratos, armisq; decoratos duces? Atq; hoc quidē nō tanti faciendū ui-
 deatur accusari aut potius damnari a grammatico eximium poetā,
 neq; enim indus Elephas curat Culicem, Illud me uehementer mouet
 quod uideo doctos quosdam uiros, dum grammaticis nimis tribuūt, et
 ipsos delirio eodem uexari, tum in ijs locis, quos posuimus, tum quod
 existimant parum prudēter a Virgilio inductum Iouem in Primo
 Quarto, & Nonno uolumine, qui loqueretur sine tumultu, et absq;
 mundi obsequio, post uero, eo dicente
- 24 -Deūm domus alta quiescit,
 25 Et tremefacta solo tellus, silet arduus aether,
 26 Tum Zephiri posuere, premit placida aequora pontus,
 Ac si nō idē esset qui ante locutus fuerat. Immo idē erat, sed nec ante
 Venus, Iunoq; ad contentione et iurgia Ioue corā proruperant, quae

e're uario assensu ob factionis studiū coelicolæ fremebāt. Itaq; ut ostem-
 deretur concionantis Iouis ea maiestas fuisse, ut misitare ultra nul-
 lus auderet, oportunissime dicitur, summaq; cum prudentia, quod nō
 solum eo dicente Deū domus silentium tenuit, sed orbis totus sum-
 mi Dei supercilium ueritus est. Etenim poeta ex uerbis ipsis uult in-
 nuere Iouem supercilium obduxisse, ob dearum iurgia, & coelicola-
 rum fremitum, ac partium studia, ut qui speciem irati praeferret,
 » Vnde quodam cum superalio ait. Rex Iuppiter omnibus idem, Iu-
 » ratq; per pice torrentis ripas, atq; ut dictis pondus adderet, caput mo-
 » uet, totumq; nutu tremefacit olympum. Sed nec mihi Iulius Hyginus
 æquior uideri potest, qui Virgiliū acuset, quod litus uelinum ex ore
 Palinuri dixerit, cum Veliam Seruio Tullo regnante conditam fuis-
 se tradat, sexcentesimo post Aeneæ aduentum in Italiam anno aut
 etiam amplius, ac si poetis permissum non sit quædam etiam ad sua
 tempora in carmine referre, ut locorum, ut fluminum nomina, ut ar-
 morum genera. Dicit mihi uelim Hyginus, cur non etiā acusat Vir-
 giliū quod Aeneam qui Troianus esset latine loquentem inducat?
 Facessat igitur diligentia tam arcessita, & huiusmodi multa permut-
 tantur poetis, In quæ etiam uolentes incidunt, non rerum ignoran-
 » tia decepti. Idem reprehendit quod cum antea dixisset Virgilius The-
 » seum superas euasisse ad auras, post dicat, Sedet, æternumq; sedebit.
 Atqui Theseus uiuens Herculem ad inferos secutus, Inde Herculis
 ipsius præsidio euasit, ut est in fabulis. Post mortem uero cum anima
 eius ad inferos delata esset, nunquam ad uiuentis redijt, sed propter
 filium iniuste occisum, sedet illic atq; æternum sedebit, Iniquissimā
 Hyppoliti mortem infelicitè deplorans, Recteq; & ante uiuum re-
 dijisse ab inferis ait, unde argumentandi locum Aeneas coepit, et post
 inter eos qui mortui essent enumerat. Neq; enim hæc sibi aduersantur.
 Errasse etiam dicit in his uersibus,
 » Eruct ille argos Agamemnoniasq; micenas,
 » Ipsumq; Aeacidem genus arripotentis Achilli, vltus auos Troiæ,
 » templa & temerata Mineruæ, quod & per personas confundat & tem-
 » pora, cum neq; eodem tempore, neq; per eosdem duces cum Acheis
 Pyrrhoq; pugnatum sit. Siquidem Pyrrhus quem Aeacidem dicit ex
 Epiro in Italiam transgressus cum Romanis depugnauit aduersus
 Curium belli eius ducem. Arguum autem bellum idest Achaicum
 multos post annos a L. Mumio Imperatore gestum est, itaq; cen-
 set medium uersum eximi posse qui quidem de Pyrrho importune
 immixtus esset, Quem Virgilius procul dubio fuisset exempturus.

Non possum non admirari etiam ad risum usque tum Hyginum, tum Gellium qui studio quodam reprehendendi præcipientes in maximos errores inciderint, Primum quod de Pyrrho dictum non de Persa Rege putent, neque enim Pyrrhus à populo Romano uictus est, neque regnum Epirotarum Pyrrho uiuente captum, atque in provinciam reductum est. Sed Perses qui à paulo ductus est ante triumphum, quo capto Macedoniaque spoliata, Aeacidarum imperium finivit. De quo etiam Propertius ait.

» Et Persen proavi simulantem pectus Achilli.

» Quisq; tuas proauus fregit Achille domos.

Hoc igitur superato Regnoque Aeacidarum deleto, populus Romanus uideri potuit, Troiae ruinas uictus fuisse. deinde non animaduertere, induci à Virgilio Anchisen nequaquam singulos referentem, qui ab Aeneae originem ducturi essent, sed quosdam tantum, neque tempus ordinemue seruari, quippe cum de Caesare, atque Pompeio, ante quam de Fabio Marcello, Scipionibus mentionem faciat, satis enim habebat Anchises, quibusdam nominatis, quibusdam à rebus gerendis significatis spe, atque gaudio futurae stirpis Aeneam implere. Quare cum dicat.

» Ille triumphata capitolia ad alta corinitho,

» Victor aget currus caesis insignis achillis

Iure potest uideri, Mummium qui Achaicus cognominatus est, quiq;

» Corynithum sustulit significare. Post uero cum addat. Ernet ille

» Argos agamemnoniasque Mycenae, alium profecto significat, et hic quidem Paulus est, qui Persen uicit, Regnumque Aeacidarum subuertit. quanquam autem Paulus neque Argos euerit, neque Mycenae, hoc tamen ut Aeneam soleatur ab Anchisa dici, cuius ipsius posterius euersuri essent Argos siue Achaicum, quae arx uidebatur Acheorum quorum principes aduersus Troianos coniurauerant, siue Thessalicum, quando ducum Thessaliae uirtus in eo bello plurimum enituerit, et Mycenae Agamemnonis patriam qui fuit graecorum ac belli dux. Quo circa dum Virgilium non minus imprudenter, quam impudenter accusant uterque et Hyginus sententiae huius aduersus Maronem author, et suffragator eius Aulus in errorem maxima animaduersione dignum incidere. His tam iniquis calumnijs cum indigne ferret Antonius eximium poetam affici, ac uenenosis grammaticorum morsibus laniari, quid mirum si catellorum persimiles dicebat, si doctos quosdam ut deliros ridebat? poteram etiam multa addere quibus Antonij aduersus grammaticos iram iustissimam e causis conceptam ostenderem, sed me ipse continui, quod uidebam in Virgilij laudes prorumpendum esse, quibus explicandis cum sentiam me

in parem temperare malui. AN. Eadem & meratio te dicente co-
 hibuit, ne quæ a te præteriri uidebam consilio, ea ipse subiceret, qui
 pe cum laudabilior sit Maro, quàm ut a me præsertim laudari satis
 digne queat. COM. Et apposite quidem atq; accumulate aduer-
 sus grammaticos ex Antoni sententia disputauit Elisius, et Andreas
 pro moderatione sua quæ sedulo ab Elisio præteriri uidebat, subijce-
 re noluit, non tam ut mihi persuadeo uiribus diffusus, si in Maronis
 laudes descendendum esset, quàm quod locus hic explicandis summi
 poëtæ uirtutibus satis idoneus non est. Verum bone hospes, ut cupi-
 ditati tuæ pro uirili satisfacere & ipse studeam, referam quanto pau-
 cioribus quidem potero, Antoni sermonem eum, quem aliquando eo-
 dem hoc in loco habuit, de recensendis duabus qui aut Aeneam, aut
 Turnum in expeditionem secuti sunt. sentiens condemnari Virgi-
 lium tum quod oppida, urbesq; non eo quo sitæ sunt ordine referret,
 tum quod nonnulli pugnares inducantur, qui non essent in belli ap-
 paratu numerati, Cum Homerus eosdem illos quos retulisset in ca-
 talago solos pugnares dicat, & græciæ oppida, locaq; per ordinem
 referat. Dicebat igitur similibus in rebus siue agendis, siue scriben-
 dis, non idem semper aut agentis, aut scribenti consilium esse nec eun-
 dem ad finem eadem in re ubiq; contendere. Homerum quidem uo-
 luisse in enumerandis auxilijs, Græciæ urbes, locaq; describere, or-
 dineq; Græciæ situs Catalogum exsequi, Quippe cum uniuersam
 Græciam aduersus Troianos coniurasse ostendat, At nostro poëtæ
 consilium non fuisse Italiam describendi, neq; enim omnes Italiae po-
 puli aut pro Aenea, aut contra Aeneam steterunt, quando Hetrusco-
 rum etiam multi belli se medios præbuere. Quinimmo maiore e par-
 te uetustissima oppida, & ea maxime quæ e memoria exacerant con-
 quirit, ut qui restituere illa in lucem uelit. Quodq; historici etiam la-
 tini seruant in enumerandis auxilijs regiones non describit, ac satis
 habet duces ipsos et loca e quibus auxilia uenerint nominare, Quo
 enim consilio, aut Italiam, aut Hetruriam uniuersam describeret,
 qui neque Italiae, neque Hetruriæ totius populos sciret aut pro hac,
 aut pro illa parte arma cœpisse? Iure itaq; contentum fuisse, illis tan-
 tum populis ac duabus qui in expeditionem profecti sunt, nomi-
 natis, In quibus referendis necesse non fuit situs ordinem tenere,
 cum uniuersæ regionis populi non enumerentur, & Mantuanam
 solam e tot trans apenninum populis nomnet, uidelicet ut pa-
 triæ assurgeret, atq; ut auis diuitem laudaret, caputq; populis sta-
 tueret. Affirmabat præterea Virgilium imaginem quandam se ca-

sum pugnatum, atq; oppugnationum, quæ in rebus in Callia ge-
 sis a Cesare describuntur, fecisse etiam Ascanium nudato capite pu-
 gnare, quod de Cesare ipso legitur, deflexisse quoq; in quibusdam
 ab Homero de industria ut q; Romanæ militiæ disciplinam potius se-
 qui uellet, eamq; ob rem singulos Duces pugnantes minime indu-
 cere, quos nisi cum necessitas uocauerit obiectare sese periculis, aut
 manum conferere non deceat, quodq; plures inter pugnandum no-
 minaret, qui in enumeratione auxiliorum, dicti prius non essent, in
 hoc quoq; a Romanæ historiæ consuetudine non recedere, siquidem
 Romanarum scriptores rerum nominatis consulibus prætoribus ue,
 aut dictatore, atq; equitum magistro, alios in suscipiendis expeditio-
 nibus uix nominant. At cum pugnas describunt, & qui in bello de-
 syderati sunt recensent, tunc milites, centuriones, præfectiq; nomina-
 tim dicuntur, quorum in apparando exercitu nulla mentio facta est.
 Referuntur fortia, tum peditum, tum equitum facta, & nauata ab
 infimæ etiam ordinis militibus operæ, de quibus nihil antedictum
 est. Hanc igitur fuisse rationem censebat cur Virgilius partim ad Ho-
 meri exemplum duces quosdam pugnantes induceret, ne ab illo ci-
 ius maxime similis esse uellet omnino recederet, partim ad Romanæ
 militiæ disciplinam, non omnes pugnantes faceret, sed militum po-
 tius qui sub illis militarent uirtutem referret, cum inuidia quædam
 uideri possit suis milites laudibus defraudare. Ad hæc cum de Ro-
 manæ militiæ disciplina esset multi supplementa, qui a Virgilio post
 nominantur, perinde, ac cum supplementis ad Aeneam Turnum ue
 profectos intellegi uult. sic Oximum Regem, sic alios quosdam ab eo
 post nominatos, ac si cum supplementis postquam in expeditionem
 ab Imperatoribus itum esset, in castra profecti sint. Plures quoq; co-
 gnomines, idest eiusdem nominis ab eo referri, quod Romanorum
 plurimi eodem nomine uocarentur, indeq; tot prænomina agnomi-
 naq; inuenta esse. Reges quoq; sub Imperatoribus militare, & hoc
 quoq; Romanum esse, cum Reges multos socios haberent, quos sub Im-
 peratoribus, consulibusq; pugnasse, satis compertum est, atq; ad hoc
 ipsum Homero nonnunquam relicto uoluisse Virgilium alludere.
 Illud uero maxime nefandum esse, & quoniam animaduertendum sup-
 plicio prædicabat, quod essent nonnulli adeo improbi, ut non alia se
 magis ratione doctos, atq; in literis claros haberi posse persuasum ha-
 beant, quam si Virgilio detrahant, si in pætarum nostrorum princi-
 pem dentes acuant. Qui si quando pro rei, lociq; naturam uarian-
 tior, & ut ita dixerim, festiuor est, hic Homeri simplicitatem ma-

gis probant, ubi simplicior, atq; castigatior, tum copiam illius et or-
 natum requirunt maiorem, nunc quod Homeri ipsius nimius secta-
 tor fuerit, nunc quod ab illius imitatione longius recesserit, accusant.
 alias non probant tantum antiquitatis studium, alias quaedam sine
 ullo exemplo protulisse damnant. Interdum supercilium eius, inter-
 dum iucunditatem insectantur, Deniq; esse inuentos qui dicerent scri-
 pta eius mera furtiva esse, qui censerent ennium quanquam rudem et
 inconditum ei anteponendum, qui nullo demum ingenio, nulla inuen-
 tione fuisse nugarentur. Hoc loco rei indignitate commotum exclamare
 Antonium memini, Improbos, facinorosos detestabiles eos di-
 centem, Iouemq; ausos regnis detrudere. Quippe qui Romanae poe-
 ticae principem et quasi Deum quendam suo e Regno, suo e solio
 pellere, ac deturbare conarentur. Sed nec meliore usum fortuna, pa-
 trem ipsum poeticae omnis Homerum querebatur, laceratum, uexa-
 tum, discerptum etiam ab ignorantissimis fuisse, hocq; de posteris me-
 ritum quibus lumen accendisset retulisse, ut etiam grammaticorum
 caecitanti ignorantiae obnoxius fuerit. Censebat igitur duos hos in
 duabus nobilissimis linguis graeca, Romanaq; summum iure princi-
 patum tenere, et alterum graecae, alterum Romanae poeticae Regem
 esse, horum dicta inuentaq; locum, uim, auctoritatemq; legum ha-
 bere. Hos uenerandos, hos patres patriae publicis, priuatisq; honori-
 bus prosequendos. His ubiq; atq; ab omnibus assurgendum. Qui con-
 tra sentirent, rebellium, atq; hostium in numero habendos esse, atq;
 uti subiectis populis popularibusq; nullum ius, nulla iurisdictio es-
 set in regibus, quorum praescriptis, imperijs, decretisq; ab illis pa-
 reretur, sic a literatis omnibus, quae duo hi Reges decernant, iis ubiq;
 parendum esse. Qui aliter sentiret, contra ne auderet, aqua et igni
 interdiciendum, atq; in loca deserta exterminandum, feris ne obijce-
 dum statuebat. Haec Sicule hospes dicere Antonium in Virgilij cau-
 sa memini, quae tibi propterea referenda duxi, ut quod eius iudiciu,
 quae etiam doctrina fuerit, perspicere hinc possis, relaturus etiam
 quae aliquando in defendendo Cicerone copiose, acute, magnificeq;
 disseruit, ne Hericium hunc dicere nescio quid uelle animaduerte-
 rem. HER. Di boni, uideo ne ego Antonianum sapientem? est ne
 ille Iuratus Suppatus. Certe ipse est. O' diem iucundissimum per
 ego Ciceronem, perq; diuinam Ciceronis eloquentiam oro obtestorq;
 uti ualere aliquantulum iussis grammaticis, Antonianum sapien-
 tem de sapientia differentem, placide audiatis. Nihil est mihi credi-

te homine hoc Urbanus. Videbitis quod loquendi principium ad-
nitiens dabit.

SVPPATIVS. HERRICVS.

T SAPERE uos & corde uti quàm cordatissime
iubeo. HER. At nos ualentissimi capitis hominem,
oppido ualentem aduenisse gaudemus. SV P. Est ne
hic Pudericus meus? O' desideratissimum mihi ami-
cum. ut cordate. HER. Satis quidem cum corde recte, cum capite ta-
men parum sane, de abscissu enim uix utor oculis, amicissimum ta-
men, ac sapientissimum hominem libentissime & uideo et alloquor.
SV P. Cui cum corde bene est, huic ualetudo nisi secunda esse non
potest. HER. Vnde bone? SV P. A' sapientibus quaeritandis. Fui
Senæ studiorum fama ductus. ibi mirificum hoc uidi, in maximo
populo, in urbe quam ipsi ueterem agnominant, uix unum, atq; al-
terum senem esse, qui autem Rempublicam administrarent, plerosq;
adolescentulos esse, adeo uetus Sena uix quicquam habet quod seni-
le dicat. Fui Pis, urbe tum antiqua, tum græca ut uolunt, ibi senes
plurimos, omnes quidem corio, cordi deditum esse neminem, quem
enim cordatum apud eos inuenies qui domesticas ob se ditiones, cui-
liaq; odia tantam tam breui Rempublicam amiserunt? Hinc Lucam
concessi, quorum hominum Deum cum tam crasso capite animaduer-
tissimam coniecturam coepi, nihil nisi crasse sapere Lucensem populum
posse. Præterea inde profectus quo mortales multi conuenerant) festus
enim dies erat) ciues, incolas, aduenas, ita in cingulū illud Diuæ ma-
tris intentos uidi cunctos, uti confestim inde abierim. Quæ enim sca-
bies superstitione scabiosior? Veni post Florentiam, in qua quod mu-
lieres formæ nimium studerent, quosdam ab ijs aliquantulo alienio-
res animaduerti. Vna mihi ciuitatis eius mirum in modum discipli-
na placuit, quod singulis in domibus singulas stateras uidebam ap-
pensas, eos autem qui magistratus gererent, duplici etiam statera uti,
altera enim ciuitatis, altera Italiæ res expendunt. Hinc Bononiā
cum uenissim uinum illic sapientem inueni neminem, Mortuos uero
multos, eosq; in catenis habitos. Calliæ citerioris urbes uidi tantum,
quæ quod Tyrannis seruirent, quomodo sapientem in illis quære-
rem? Tamen animaduerti pullulare aliquando apud eas sapientiam
coepisse, Consueisse enim Tyrannos à popularibus occidi, libertatem
uero retinere diutius ciues nescire. V olui uidere Genuam, quam ubi
uidi, Diū boni belluam illam multorum caput uidi. Annus ipse neq;